

Van alle volksliedkundigen krijgt Jop Pollmann (1902-1972) als representant van het (katholieke) jeugdidealisme de meeste aandacht van Vos. In zijn dissertatie *Ons eigen volkslied* (1934) schetst Pollmann hoe het Nederlandse volkslied na een bloeiperiode in de middeleeuwen door een aantal negatieve ontwikkelingen zoals het calvinisme en de internationalisering van de muziekcultuur in diep verval raakte. Pollmanns belangrijkste drijfveer was diens streven naar herstel van de oude lied- en zangcultuur en dat vormde ook de basis voor zijn langdurige samenwerking met de muzikleider van de AJC, Piet Tiggers.

Bij al deze ideologisch bepaalde aandacht voor het historische volkslied steekt die voor het mondeling overgeleverde lied zoals dat in de laatste 200 jaar spontaan door mensen bij allerlei dagelijkse gelegenheden is gezongen, schril af. Jaap Kunst is de eerste die in zijn *Terschellinger volksleven* (1915) de liederen publiceert die hij op straat en in huis hoorde zingen. Pas na de tweede wereldoorlog gaat men in het Nederlandse volksliedonderzoek meer systematisch, maar dan nog wel zeer selectief, gezongen liederen optekenen en ruimt ook geleidelijk de ideologische component het veld voor een meer wetenschappelijke belangstelling. Vos zegt in zijn verantwoording dat zijn studie is voortgekomen uit een uitvoerige bibliografie die hij in 1985 heeft samengesteld. Naar mijn smaak heeft zijn studie teveel dat bibliografische karakter behouden. Het betoog verloopt vrijwel uitsluitend via de bespreking van auteurs en hun werken en stijgt daar nauwelijks boven uit. Hierdoor is stellig een zeer informatief naslagwerk ontstaan waarin vrijwel iedereen die in de afgelopen 200 jaar in Nederland iets met het volkslied heeft gedaan, zijn plaats heeft gekregen, maar de vele afzonderlijke gegevens worden toch te weinig gethematiseerd en in een breder kader geplaatst. Illustratief is het zesde hoofdstuk 'Drie afwijkende benaderingen' waarin Vos achtereenvolgens Wirths dissertatie *Der Untergang des Niederländischen Volksliedes* (1911), *Terschellinger volksleven* (1915) van Jaap Kunst en diverse verzamelaars van straatliederen afzonderlijk behandelt. Ze hebben volgens Vos alleen met elkaar gemeen 'dat zij zich niet op de gebruikelijke bloeiperiode oriënteren', een ordeningsprincipe dat hen in het rommelhoekje doet belanden en beslist geen recht doet aan de werkelijke plaats van deze figuren binnen het volksliedonderzoek. Die zelfde bibliografische opzet heeft een nadere thematisering van belangrijke aspecten van het onderwerp in de weg gestaan. Ik denk met name aan kwesties als het nationale volkskarakter en de romantisering van het preïndustriële verleden, die ook buiten het wereldje van volksliedbeoefenaren speelden. Vos had er tenslotte ook goed aan gedaan meer aandacht te besteden aan de discussies en ontwikkelingen binnen de volkskunde waarvan de volksliedkunde deel uitmaakt. Dit had eveneens kunnen bijdragen aan verbreding van het perspectief van deze studie.

T. Dekker

J. Vogel, *De opkomst van het Indocentrische geschiedbeeld. Leven en werken van B. J. O. Schrieke en J. C. van Leur* (Dissertatie Rotterdam 1992, Publikaties van de Faculteit der historische en kunstwetenschappen VII; Hilversum: Verloren, 1992, 288 blz., f45,-, ISBN 90 6550 406 0).

Van Leur noch Schrieke heeft lang genoeg geleefd om getuige te kunnen zijn van het tijdperk van de dekolonisatie. De eerste kwam in februari 1942 in de slag in de Java-zee om, pas 33 jaar oud; de tweede stierf in september 1945 op 55-jarige leeftijd in een Londense hotelkamer, toen het bestaan van de Republiek Indonesië nog nauwelijks tot Europa was doorgedrongen. Wat hun beider historisch werk zo bijzonder maakt, is het Indocentrisch geschiedbeeld waardoor het

wordt gekenmerkt. Vereenzelvigde de vooroorlogse koloniale geschiedschrijving zich met die van de westerse expansie, Van Leur en Schrieke waren een opvallende uitzondering doordat zij in hun publikaties de geschiedenis van de Indonesische volken zelf centraal stelden. Hoe gedateerd in andere opzichten wellicht ook, hun benadering van het Indonesische verleden doet daarmee nog steeds verrassend modern aan. Vooral de inzichten van Van Leur maakten sinds de Engelstalige uitgave van zijn werk (met dat van Schrieke) in 1955 een ware zegetocht door de Engelsschrijvende wereld; ook de sterk sociologische invalshoek van beide auteurs was daaraan natuurlijk niet vreemd. Die paste evenzeer in de trend van de na-oorlogse geschiedschrijving.

De vraag die Vogel in zijn onderhoudende en vlot geschreven dissertatie centraal stelt is, welke relatie er bestaat tussen de koloniale context, waarin Van Leur en Schrieke leefden en werkten, en het Indocentrische geschiedbeeld van hun geschriften. Hadden zij het naderende einde van het koloniale tijdperk voorzien? Verstonen zij zoveel beter dan hun tijdgenoten de tekenen van hun tijd? In zekere zin maakt Vogels studie ons een illusie armer. Geen van beiden verwierp het westerse kolonialisme op principiële gronden. Schrieke was er als directeur van het Indische departement van onderwijs in de jaren 1929-1934 zelfs een belangrijke steunpilaar van. Hij genoot de twijfelachtige eer, dat zijn begroting als enige in de geschiedenis van de Volksraad verworpen werd en dat zelfs gouverneur-generaal De Jonge hem te halsstarrig en te weinig tegemoetkomend vond tegenover de verlangens van de Indonesische nationalisten! Ook Van Leur had over het koloniale bestuur geen klagen. Het betaalde niet alleen zijn zevenjarige Indologenstudie maar bezorgde hem ook een plaats op de Buitenzorgse algemene secretarie waar hij zich kon voorbereiden op een wetenschappelijke loopbaan.

Schrieke meende dat een 'verlichte' koloniale politiek wetenschappelijk moest worden onderbouwd met etnologische theorieën. Van huis uit Arabist en filoloog, ontpopte hij zich tot een goed historicus al bleef de empirische etnologie zijn voornaamste inspiratiebron. Van Leur, als student ooggetuige van de grote economische crisis, zocht zijn inspiratie bij Weber en Sombart. Zijn Indocentrisme had niets met de status van Nederland als koloniale mogendheid van doen. Vogel typeert Schrieke dan ook als een representant van de 'dienende wetenschap', Van Leur als die van de 'bevlogen wetenschap'.

Het is wel duidelijk wie van beiden Vogels grote sympathie heeft. Dat is Van Leur. Dank zij een groot aantal bewaard gebleven persoonlijke brieven van deze laatste aan zijn gewezen geschiedenisleraar en latere Groningse hoogleraar, P. J. Bouman, kon Vogel ons uitvoerig verslag doen van Van Leurs studententijd, zijn eerste Indische dienstjaren bij het Binnenlands Bestuur en zijn 'weg tot de geschiedenis'. Wordt Van Leur zo tot leven gewekt, Schrieke blijft bij gebreke van een persoonlijk archief wel een heel afstandelijke figuur. Zelfs zijn geboortedatum wordt ons onthouden en over zijn persoonlijk leven komt de lezer alleen de naam van zijn vrouw te weten. Hij moet het verder doen met de mededeling, dat Schrieke een stroef heerschap was, wiens politieke takt zeker niet zijn sterkste kant was. Voor het overige volstaat Vogel met een heldere inleiding op het wetenschappelijke werk van Schrieke. Deze exegese is ten aanzien van Van Leurs werk beknopter, omdat diens geschriften — niet ten onrechte — door de auteur als meer bekend worden verondersteld.

Dit tweeluik wordt voorafgegaan door een korte uiteenzetting van het 'centrisme-debat'. Ik miste hier elke verwijzing naar de Leidse dissertatie van H. A. J. Klooster (1985) *Indonesiërs schrijven hun geschiedenis*. In de Wilde Scholen-discussie, waarin Schrieke zo'n cruciale rol speelde, had verder duidelijker het principiële aspect van het debat, het invoeren van een preventief toezicht in de plaats van het bestaande repressieve, tot uitdrukking kunnen worden gebracht. Maar afgezien van deze en enkele andere kleine omissies, heeft Vogel met deze

historiografische studie de lezer aan zich verplicht; ze brengt hem immers nader tot het werk van Schrieke en dichtert tot de persoon van Van Leur.

C. Fasseur

J. P. Zwemer, *In conflict met de cultuur. De bevindelijk gereformeerden en de Nederlandse samenleving in het midden van de twintigste eeuw* (Dissertatie VU Amsterdam 1992; Kampen: De Groot Goudriaan, 1992, 508 blz., f65,-, ISBN 90 6140 313 8).

Rond 1965 begon voor calvinistisch Nederland een periode van ontzuiling, ontkerkelijking en geloofsafval. Binnen één segment van het gereformeerde volksdeel, dat van de bevindelijk gereformeerden, kwam echter juist toen de verzuiling pas goed op gang. Predikanten van deze richting klaagden dan ook over een tevél aan verenigingen en een toestroom van 'onbekeerden' die de ijverige vervulling van hun kerkelijke plichten zagen als 'een optelsom van al hun goede werken'. *In conflict met de cultuur* heet het proefschrift waarop Jan Zwemer promoveerde aan de Vrije Universiteit op deze tegendraadse ontwikkeling. In conflict met elkaar, zo zou men die ontwikkeling eveneens kunnen typeren, want in vergelijking met de schismatieke gesteldheid van deze kring tekent de omringende wereld zich in deze tumultueuze periode af als een oase van rusten vrede. Alleen met klein links dringt zich een vergelijking op, mede gezien de 'groene' hang naar kleinschaligheid, de belangstelling voor homeopathie en de profetische overtuiging van de ondergang van de wereld.

Zwemer heeft zich tot taak gesteld meerdere goden tegelijk te dienen. In de breedte richt zijn studie zich op het gecompliceerde kerkelijk milieu van de bevindelijken vanaf de vroege negentiende eeuw tot heden; in engere zin op de ontwikkeling van de Staatkundig Gereformeerde Partij in de jaren 1945-1970. In die zin is dit werk meer dan een nuttig vervolg op Fierets recente dissertatie over de partij van Kersten tussen 1918 en 1945. Gezien het eerste uitgangspunt valt echter te betreuren dat de ontwikkeling van de SGP niet is gezien vanuit de bredere context van het politieke krachtenveld binnen de gereformeerde wereld. Bovendien is het jammer dat zelfs een lijvig boek als het onderhavige zich beperkt tot de bevindelijk gereformeerden. Hierdoor wordt niet duidelijk waarin (en waarom) deze richting zich onderscheidde van bijvoorbeeld Kuypers gereformeerden en Hoedemakers confessioneel-hervormden, en waarom in onze tijd opnieuw een diepe kloof ontstaat tussen een opkomende 'reformatoren' en een (niet in dit boek behandelde) 'evangelische zuil'. Niettemin stelt het hier gekozen 'insiders-perspectief' de auteur in staat door een uitvoerige beschrijving van de bevindelijke 'deeltradities' grondig af te rekenen met het cliché van 'de zwarte kousenkerk'.

Wat duidelijk wordt in deze rijke studie is dat de naoorlogse ontwikkeling van de SGP als interkerkelijke partij tot circa 1970 niet meer was dan een som van haar samenstellende delen. Die 'bloedgroepen' waren regionaal gebonden, zodat naar 'ligging' de provincie Gelderland duidelijk het zwaarst en Zeeland het lichtst was, met West-Nederland daar tussenin. Zwemer adstrueert dit régionalisme aan de hand van de Zeeuwse ontwikkeling, waarmee we ons bevinden in de meest zuidelijke regio van de Nederlandse *bible belt*. Dit is een gelukkige keuze, omdat de Zeeuwse ontwikkeling al ten tijde van de uit Zeeland afkomstige Kersten een interessante afwijking vertoonde van het 'algemeen' bevindelijk patroon. In de jaren zestig kende met name Zeeland bevindelijke predikanten die een tamelijk 'ruim aanbod van de genade' preekten, en vormden in deze provincie de staatkundig gereformeerden (onder wie veel christelijke landarbeiders) plaatselijke coalities met de grote protestants-christelijke partijen en